

Ks. Andrzej Oworuszko
PWT Warszawa

Człowiek jako „korona stworzeń” w wybranych tekstach mądrościowych Starego Testamentu

Lektura biblijnych tekstów mówiących o miejscu człowieka w stworzonym przez Boga świecie prowadzi do wniosku, że cieszy się on uprzywilejowaną pozycją. Bez obawy można nazwać go „koroną stworzeń”. Taki wniosek nasuwa się po lekturze biblijnych opisów stworzenia. Zwieńczeniem dzieła stworzenia jest człowiek. Oznacza to, że jako powołany do istnienia w ostatnim dniu jest ukoronowaniem całego stwórczego dzieła Boga.

W niniejszym artykule przeanalizuję wybrane teksty mądrościowe Starego Testamentu, które wyraźnie mówią o człowieku jako „koronie stworzeń”. Odczytując przesłanie tych tekstów, spróbuję podać opisową definicję przytoczonego w tytule sformułowania.

Jako podstawę do analizy wybrałem teksty ksiąg mądrościowych. Takie ujęcie przedmiotu badań wynika przede wszystkim ze specyfiki tych ksiąg. Odbija się bowiem w nich problematyka starszych ksiąg biblijnych, a jednocześnie wyraźnie zaznaczają się wpływy środowisk pozabiblijnych. Mają więc one niejako charakter „uniwersalny” i dlatego należy przypuszczać, że problematyka niniejszego opracowania podejmowana w biblijnej literaturze mądrościowej okaże się szczególnie bogata.

1. Dominacja człowieka nad światem

Wyraźnych wzmianek o władztwie człowieka nad światem nie ma w Księdze Hioba i Księdze Przysłów. Skoro jednak księgi te mówią o stworzeniu człowieka (por. na przykład Hi 10,8-13; 33,4; Prz 14,31; 17,5), to jest to myśl wynikająca z całościowego spojrzenia na człowieka, który został stworzony po to, aby panować.

Idea dominacji człowieka nad stworzeniem wyraźnie została zawarta w Ps 8:

- (5) „czym jest człowiek, że o nim pamiętasz,
i czym – syn człowieczy, że się nim zajmujesz?
- (6) Uczyniłeś go niewiele mniejszym od istot niebieskich,
chwałą i czią go uwieńczyłeś.
- (7) Obdarzyłeś go władzą nad dziełami rąk Twoich;
złożyłeś wszystko pod jego stopy:
- (8) owce i bydło wszelakie,
a nadto i polne stada,
- (9) ptactwo powietrzne oraz ryby morskie,
wszystko, co szlaki mórz przemierza”.

Wspaniałomyślność, z jaką Bóg stworzył świat, zdumiewa. Wobec tego człowiek jest „prochem ziemi”. Ale to właśnie ten „proch” jest w centrum Bożego zainteresowania, które nie wynika z wielkości człowieka, czy też z faktu, że może on Bogu czymś zaimponować, ale jest świadectwem wielkiej łaskawości Boga¹. Wyrażenie „obdarzyłeś go władzą” oznacza, że Bóg, Stwórca i Władca, przekazał człowiekowi jako regentowi władzę nad całym stworzeniem². Stwarzając człowieka, Bóg udziela mu „tchnienia życia” i stwarza go na swoje podobieństwo. Wyrażenie „uwieńczyłeś go chwałą i czią” oznacza obdarowanie człowieka niezwykłą godnością, wartością, której nie można zakwestionować³. „Ponieważ człowiek jest kimś, jest obdarowany przez Boga chwałą, jest dla Niego kimś ważnym, nie można go traktować byle jak, nie można z nim zrobić cokolwiek, ani nie można go używać jak przedmiotu, bo to uwłacza jego godności, a przez to samemu Bogu – Dawcy tej godności”⁴. Tutaj ma swoje źródło prawo

¹ Por. W. Zatorski, *Psalmy – szkoła mądrości*, Karków 2003, s. 24.

² Por. J. Suchy, *Ekologiczne przesłanie Biblii*, w: „Życie społeczne w Biblii”, red. G. Witaszek, Lublin 1998, s. 179.

³ Por. W. Borowski, *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983, s. 72.

⁴ W. Zatorski, *Psalmy*, s. 25.

moralne, które odnosi się do relacji człowieka wobec drugiego, o którym wspomina Syrach (por. Syr 17,14b).

Idea pomnożenia potomstwa oraz przekazania ziemi w posiadanie człowiekowi występuje w Ps 115:

- (15) ”Błogosławieni jesteście przez Pana, co stworzył niebo i ziemię.
 (16) Niebo jest niebem Pana, synom zaś ludzkim dał ziemię”.

Autor psalmu jest przekonany, że Bóg, Stwórca i jedyny Władca, przekazał ziemię w posiadanie ludziom, co jest jednak dalekie od bezwzględnego jej wykorzystywania⁵.

W Księdze Koheleta, podobnie jak u Hioba i w Księdze Przysłów, nie ma tekstów, które wprost mówiłyby o udzieleniu człowiekowi mandatu do panowania nad ziemią i stworzeniem. Jednak niektórzy egzegeci⁶ w terminie עולם⁷ (Koh 3,11b) chcą widzieć ideę, że człowiek otrzymał od Boga czas, w którym realizują się ludzkie plany, a w przytoczonym fragmencie chcą widzieć przekonanie, że autor miał na myśli opis stworzenia człowieka i nadania mu władzy panowania nad światem.

O wywyższeniu człowieka i przekazaniu mu władzy rządzenia nad światem jest przekonany autor Księgi Mądrości. Dał temu wyraz w 12 rozdziale swojej księgi, pisząc o Bożej sprawiedliwości:

- (15) „Tyś sprawiedliwy i rządzisz wszystkim sprawiedliwie:
 skazać kogoś, kto nie zasłużył na karę,
 uważasz za niegodne Twojej potęgi.
 (16) Podstawą Twojej sprawiedliwości jest Twoja potęga,
 wszechwładza Twa sprawia, że wszystko oszczędzasz.
 (17) Moc swą przejawiasz, gdy się nie wierzy w pełnię Twojej potęgi,
 i karzesz zuchwalstwo świadomych.
 (18) Potęgą władasz, a sędzisz łagodnie i rządzisz nami z wielką
 oględnością,
 bo do Ciebie należy moc, gdy zechcesz.
 (19) Nauczyłeś lud swój tym postępowaniem,

⁵ Por. J. Suchy, *Ekologiczne przesłanie*, s. 181.

⁶ R. Krawczyk (w: *Stary Testament*, dz. cyt., s. 182) przytacza stanowisko W. Zimmerliego.

⁷ Termin może oznaczać: „przeszłość”, „dawne dzieje”, „pradzieje”, „długi czas”, „wieczne trwanie”.

że sprawiedliwy powinien być dobrym dla ludzi.

I wlałeś synom swym wielką nadzieję,

że po występkach dajesz nawrócenie.

(20) Jeśli bowiem wrogów swych dzieci, chociaż winnych śmierci,

karaleś z taką oględnością i pobłażaniem,

dając czas i miejsce, by się od zła odwrócili,

(21) z jakże wielką czułością sądziłeś swych synów,

których przodkom dawałeś przysięgi i przymierza,

pełne wspaniałych obietnic.

(22) Kiedy nas karcisz – wrogów naszych chłoszczesz tysiąckrotnie,

byśmy pamiętali o dobroci Twojej, gdy sądzimy,

i oczekiwali miłosierdzia, gdy na nas sąd przyjdzie”

(Mdr 12,15-22).

Moc Boża, o której mówi autor, jest początkiem Bożej sprawiedliwości i jest tutaj synonimem Jego zbawczego działania, a zatem jest bliska miłości⁸. Pouczenie, jakie zawarte jest w tym fragmencie, jest jasne: wierzący we własnym postępowaniu wobec grzeszników powinien naśladować opisywaną postawę – powinien być miłosierny i pełen dobroci. „Jest to jeden z najbardziej jasnych tekstów Starego Testamentu o podobieństwie człowieka do Boga”⁹.

Jest rzeczą ważną, aby miłość i sprawiedliwość Boga znalazły swoje odbicie w postępowaniu człowieka stworzonego na Boże podobieństwo oraz by stały się naczelną zasadą jego misji w świecie¹⁰. Takie przekonanie formułuje autor w Mdr 9:

(1) Boże przodków i Panie miłosierdzia,

któryś wszystko uczynił swoim słowem

(2) i w Mądrości swojej stworzyłeś człowieka,

by panował nad stworzeniami, co przez Ciebie się stały,

(3) by władał światem w świętości i sprawiedliwości

i w prawości serca sądy sprawował.”

⁸ Por. J. Suchy, *Ekologiczne przesłanie*, s. 181.

⁹ M. Gilbert, *Mądrość Salomona*, t. 1, tłum. S. Kobiałka, Kraków 2002, s. 164.

¹⁰ Por. Tenże, *Mądrość Salomona*, t. 2, tłum. S. Kobiałka, Kraków 2002, s. 95.

Przytoczony tekst podkreśla, że Bóg, stwarzając człowieka, nie tylko przeznaczył go do tego, aby „panował nad stworzeniami”, ale wskazał również sposób realizacji tego zadania: ma władać „w świętości, sprawiedliwości i prawości serca”¹¹. Mamy więc z jednej strony przekazanie człowiekowi władzy, a z drugiej strony jej ograniczenie przez wyraźnie określony sposób jej sprawowania. „U jego podłoża jest wyczuwalny obraz króla sprawującego władzę. Sprawuje on swoją władzę święcie wtedy, gdy pamięta od kogo ją otrzymał i komu z jej używania będzie musiał kiedyś złożyć sprawozdanie”¹².

Problemami człowieka, jego życiową sytuacją i zależnością od Boga Stwórcy zajmował się mędrzec Syrach. Na jego antropologiczne poglądy wywarł wpływ opis stworzenia człowieka zawarty w Księdze Rodzaju a także egzystencjalna sytuacja człowieka przedstawiona przez Jahwistę w Rdz 2 – 3¹³. Spośród wszystkich rozdziałów tej księgi na szczególną uwagę zasługuje rozdział 17¹⁴. Odnajdujemy tam potwierdzenie przeświadczenia o przeznaczeniu człowieka do „panowania”:

- (1) Pan stworzył człowieka z ziemi i znów go jej zwróci.
- (2) Odliczył ludziom dni i wyznaczył czas odpowiedni
oraz dał im władzę nad tym wszystkim, co jest na niej.
- (3) Przydził im w moc podobną do swojej i uczynił ich na swój obraz.
- (4) Uczynił ich groźnymi dla wszystkiego stworzenia,
aby panowali nad zwierzętami i ptactwem” (Syr 17,1-4).

Całość perykopy (17,1-14), z której pochodzi cytowany fragment, stanowi hymn na cześć ludzkiej godności i jest niejako echem historii stworzenia¹⁵. Syrach szczegółowo opisuje naturę i właściwości stworzonych przez Boga ludzi: człowiek został ukształtowany z ziemi i po upływie określonego czasu do niej powróci; jako obraz Boży otrzymał moc panowania nad stworzeniami

¹¹ Por. K. Romaniuk, *Księga Mądrości*, w: „Pismo Święte Starego Testamentu”, red. S. Łach, VIII-3, (dalej: PST), Poznań 1969, ss. 168-169.

¹² J. Suchy, *Czyńcie sobie ziemię poddaną, panujcie nad zwierzętami*, ZN KUL 36 (1993) nr 1-4 (141-145), s. 21.

¹³ Por. R. Krawczyk, „Kimże jest człowiek” (Syr 18, 8)? *U podstaw antropologii Syrachy*, RBL 38 (1985) nr 2, s. 125.

¹⁴ Por. M. Filipiak, *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*, Lublin 1979, s. 86.

¹⁵ Por. M. Włosiński, *Implikacje teologiczne Syr 17,1-14*, RBL 34 (1981) nr 3, s. 165.

(zwierzętami i ptactwem); otrzymał serce oraz zdolność decydowania, został wyposażony w zmysły, a ponadto w potrzebną wiedzę i umiejętność rozróżniania dobra i zła¹⁶.

Idea człowieka jako obrazu, z którą spotykamy się także u Syracha, zawiera w sobie myśl o ludzkiej godności, która wynika z faktu, że człowiek wspólnie z Bogiem bierze udział w rozwoju dzieł stworzenia, prowadzi razem z Nim historię swojego zbawienia oraz – będąc wyodrębnionym ze wszystkich żywych istot na ziemi – bierze udział we władzy Boga nad nimi¹⁷.

Zdziwienie może budzić w. 4a, w którym pojawia się myśl o lęku stworzenia przed człowiekiem. Skoro według Rdz 1 – 2 relację człowieka do zwierząt cechowała harmonia i przyjaźń, to należałoby przypuszczać, że mamy tu do czynienia ze zmianą porządku ustalonego przy stworzeniu. Suchy¹⁸ uważa, że po potopie istotnie mamy do czynienia z nowym porządkiem, nieco zmienionym, według którego w nakaz „panowania” wpisana została możliwość zabijania zwierząt. To pozwolenie stwarza sytuację wojny między człowiekiem a światem zwierząt, z której człowiek zawsze wychodzi zwycięsko. Jednak nie można go rozumieć jako prawa do swobodnego dysponowania życiem zwierząt, co mogłoby prowadzić do zagłady całych gatunków. Ma ono pewne granice i tylko Bogu przysługuje prawo suwerennego dysponowania wszelkim życiem¹⁹.

O człowieku jako „obrazie Bożym” czytamy też w innym miejscu omawianej księgi:

- (34) „Nie zabłysznią ani nauką, ani sądem,
ani się nie znajdą między [tymi, co układają] przypowieści,
ale podtrzymują oni odwieczne stworzenie,
a modlitwa ich prac dotyczy [ich] zawodu” (Syr 38,34).

Powyższy werset stanowi część szerszej wypowiedzi, w której autor zawarł dwa poematy: o biegłym rzemieślniku oraz o uczonym w Piśmie²⁰. Pierwsza część wypowiedzi mędrca (por. Syr 38,24-34) przeciwstawia wolny czas pisarza zajęciom rolnika, rzemieślnika, kowala, garncarza. Pisarz dysponuje czasem

¹⁶ Por. S. Potocki, *Rady mądrości. Przewodnik po mądrościowej literaturze Starego Testamentu*, Lublin 1998, s. 220.

¹⁷ Por. M. Włosiński, *Implikacje teologiczne*, s. 169.

¹⁸ Por. J. Suchy, *Czyńcie sobie ziemię*, ss. 16-17.

¹⁹ Na ustanowienie takich granic wskazuje apodyktyczna forma Rdz 9,4-6.

²⁰ Chodzi tu o fragment Syr 38,24 – 39,11; por. A.A. Di Lella, *Mądrość Syracha (Eklezjastyk)*, w: *Katolicki Komentarz Biblijny*, red. naukowa wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 2001 (dalej KKB), s. 589.

wolnym (przynależnym człowiekowi wolnemu) i dzięki temu ma możliwość uczyć się i rozwijać nieodzowne umiejętności intelektualne i retoryczne²¹. W cytowanym wersecie Syrach, nawiązując do koncepcji stworzenia człowieka jako „obrazu Boga” z Rdz 1, zawarł myśl, iż przez swoją pracę człowiek podtrzymuje stworzenie, a dzieje się to właśnie dlatego, że Bóg go w specjalny sposób do tego zadania przygotował, wyposażając w odpowiednią władzę i moc²².

Wyraźnie widać, że Syrach w swoim spojrzeniu na człowieka odwołuje się do początków historii stworzenia zawartych w Rdz 1 – 3. Na bazie treści doktrynalnej z Księgi Rodzaju chce wyrazić swój pogląd na temat człowieka²³.

2. „Solidarność” człowieka ze światem

Istnieje wiele biblijnych przesłanek, które prowadzą do przekonania, iż całe stworzenie, nade wszystko ludzie i zwierzęta, stanowi jedną całość²⁴. Człowiek został umieszczony na świecie w pewnym porządku, który Bóg przygotował dla swojego stworzenia²⁵. Odbiera on siebie jako żywą istotę, włączoną w ów porządek w sposób nieuchronny.

Kiedy Pan Bóg stworzył człowieka, to od pierwszych chwil jego istnienia w świecie przyrody panuje całkowita harmonia i do takiej harmonii między światem ludzi a światem zwierząt zostaje przeznaczony człowiek, co bardzo jasno ukazuje Księga Rodzaju w opisie raju²⁶.

Tradycja Kapłańska, opisując stworzenie (Rdz 1,1 – 2,4a), głosi zaprowadzony przez Stwórcę porządek i ład²⁷. Ścisły związek pomiędzy człowiekiem a ziemią wyrażony został przez autora starszego opisu, należącego do tradycji Jahwistycznej, w stwierdzeniu, że wyszedł on z ziemi (אדמה) (por. Rdz 2,7; 3,19)

²¹ Por. D.J. Harrington, *Mądrość Syracha*, w: Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego, red. naukowy wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 2001 (dalej: MKPS), s. 831.

²² Por. R. Krawczyk, *Kimże jest człowiek*, s. 127.

²³ Por. Tamże, s. 134.

²⁴ Przesłanki te mają swoje źródło w teologii stworzenia zawartej w Księdze Rodzaju. Ludzie i zwierzęta zostały stworzone tego samego dnia i usytuowane w tej samej życiowej przestrzeni (Rdz 1,25nn.). Tak ludziom jak i zwierzętom udzielił Bóg błogosławieństwa, z czym wiąże się także życzenie płodności i wzrostu liczebności (Rdz 1,22.28), otrzymały pożywienie (Rdz 1,29), posiadają w sobie „pierwiastek życia” (Rdz 1,30). Ludzi i zwierzęta uratował Jahwe od potopu (Rdz 6,19nn.). Żyjące na ziemi zwierzęta zostały włączone do noachickiego przymierza (Rdz 9,10.12.15-17). Ludzie otrzymują nakaz rządzenia (Rdz 1,25), a wszystko, co Bóg stworzył było dobre (Rdz 1,4.10.12.18.25), a nawet bardzo dobre (Rdz 1,31). Można więc powiedzieć, że pod wieloma względami los człowieka i przyrody wydaje się być wspólny. Na ten temat zob. W. Bołoz, *Biblijne podstawy ekoteologii*, w: „Ochrona środowiska społeczno-przyrodniczego w filozofii i teologii”, red. J. Dołęga i in., Warszawa 2001, ss. 347-349.

²⁵ Por. J. Schreiner, *Teologia Starego Testamentu*, tłum. B. Matysiak, Warszawa 1999, s. 206.

²⁶ Por. M. Filipiak, *Biblijna koncepcja powołania*, Znak 230 (1973), ss. 981-993.

²⁷ Por. J. Schreiner, *Teologia*, s. 206.

i od niej bierze swoje imię²⁸. Pochodzący z tej samej tradycji opis potopu kończy się obietnicą zaistnienia trwałego porządku, który Jahwe ustanowi dla Noego, a zatem dla człowieka (por. Rdz 8,22).

Sytuacja zwierząt, roślin a nawet całego świata, związana jest z postawą człowieka względem Boga Stwórcy. Jego wolą bowiem były dobre relacje pomiędzy człowiekiem a resztą stworzenia.

Autor Księgi Hioba do harmonijnych relacji człowieka ze światem stworzonym nawiązuje w piątym rozdziale księgi:

- (21) „Unikniesz chłosty języka, nie strwoży cię nieszczęście, gdy spadnie;
- (22) będziesz się śmiał z suszy i głodu, nie zdrzysz przed dzikim zwierzęciem,
- (23) gdyż zawrzesz pakt z kamieniami i przyjaźń z polną zwierzyną”.

Cytowany fragment stanowi część mowy Elifaza, w której wylicza on najrozmaitsze dobrodziejstwa, jakimi Bóg może obsypać tych, którzy Mu zaufają. Błogosławi plonom ziemi i sprawia, że ufającym Mu nawet kamienista ziemia będzie przynosiła owoce²⁹. Elifaz zapewnia Hioba, że jeżeli uzna swoją winę i z pokorą przyjmie Bożą karę, wówczas nie będzie mu straszna ani susza, ani dzikie zwierzęta, bo podporządkowanie się Bogu jest gwarancją powodzenia (harmonii ze stworzeniem). Zawarcie przymierza z kamieniami jest równoznaczne z uporaniem się z nimi, a nawet z uchronieniem się od nich³⁰.

W swoim postępowaniu człowiek zdobywa podstawowe doświadczenie życiowe, które pozwala na wyciągnięcie wniosku: w zależności od tego, czy w życiu postępuje się dobrze, czy źle, trzymając się ustalonego porządku bądź nie, skutki takiego postępowania są dobre albo złe. Taki przyczynowo-skutkowy związek stara się uświadomić Hiobowi Elifaz, który chce go przekonać, iż niepowodzenie przyjaciela jest skutkiem jego złych czynów:

- (8) „O ile wiadomo, złoczyńca, który sieje nieprawość,
zbiera z niej plon” (Hi 4,8).

Stwierdzenie to przekonuje do wniosku, że odpłata za grzech (złe postępowanie) jest czymś naturalnym. Grzesząc, człowiek sieje niedolę i utrapienie

²⁸ Por. J. Synowiec, *Początki świata i ludzkości według Księgi Rodzaju*, Kraków 2001, s. 97.

²⁹ Por. R.A. MacKenzie, *Księga Hioba*, MKB, s. 454.

³⁰ Por. Cz. Jakubiec, *Księga Hioba*, PST VII-1, s. 81.

i właśnie takie owoce zbierze jako plon swej siejby³¹. Elifaz twierdzi, że nic na ziemi nie dzieje się bez przyczyny; Bóg karze, a skoro tak się dzieje, to musiała być ku temu odpowiednia przyczyna³².

Boży porządek w stworzonym przez Boga świecie głoszą niebiosa, czemu daje wyraz Psalmista w stwierdzeniu:

- (6) „Niebiosa głoszą Jego sprawiedliwość,
a wszystkie ludy widzą Jego chwałę” (Ps 97,6).

Użyty w tekście termin צדק, który tłumaczy się zazwyczaj przez „sprawiedliwość”³³, oznacza „odpowiednie postępowanie i działanie”. „Stworzenie postępuje według planu, który ma Bóg i który w nie włożył. Tak samo musi czynić człowiek, już ze swej natury, gdyż jest przecież jego częścią”³⁴. Zatem przeznaczeniem człowieka jest tak postępować, by odpowiadać porządkowi Bożemu.

Świat dla człowieka, który jest uwikłany we własne grzechy, może nieraz stać się wyrazem Bożego gniewu. Przejawem takiego gniewu może stać się atak żywiołów, które są na usługach Boga. Autor Psalmu 18 pisze o tym:

- (8) „Zatrzęsła się i zadrżała ziemia,
posady gór się poruszyły,
zatrzęsły się, bo On zapłonął gniewem”.

Wspomniany Psalm należy do gatunku królewskich psalmów dziękczynnych³⁵. Wiersz ósmy jest początkiem wspaniałego opisu teofanii. Do psalmisty, który znajduje się w wielkim ucisku, schodzi Jahwe. To Jego przyście jest zapowiedziane (podobnie jak w innych teofaniach) przez trzęsienie ziemi, które wywołało poruszenie gór. Gniew Jahwe na wrogów uciskanego psalmisty powoduje, że harmonia stworzonego świata zostaje jakby zawieszona, a żywioły, takie jak ogień, grad, śnieg, mgła oraz gwałtowny huragan, będące na usługach Stwórcy (por. Ps 148,8), występują przeciwko człowiekowi.

Zasada ujęta wyżej w związek przyczyna – skutek jest bliska mędrcom. W swojej nauce nie zajmują się oni dowodzeniem jej ważności, ale wskazują na nią i umieszczają ją w swojej nauce jako przekonujący argument³⁶. W Księdze

³¹ Por. Tenże, *Księga Hioba*, s. 74.

³² Por. T. Żychiewicz, *Stare Przymierze. Kohelet. Hiob. Syracydes*, Kraków 1979, s. 155.

³³ Por. K. Koch, *sdq*, w: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, I-IV, t. 2, red. G.J. Botterweck, H. Ringgren, Stuttgart 1973 (dalej: THAT I-IV), ss. 507-530, 514-518.

³⁴ J. Schreiner, *Teologia*, s. 206.

³⁵ Por. J.S. Kselmann, M.L. Barré, *Księga Psalmów*, KKB, s. 490.

³⁶ Por. J. Schreiner, *Teologia*, s. 207.

Przysłów czytamy bowiem:

- (2) „Bez pożytku są skarby źle nabyte,
lecz sprawiedliwość wyrywa ze śmierci” (Prz 10,2).

Autor jest przekonany, że sprawiedliwość ocala przed śmiercią. Trudno jest rozstrzygnąć, czy chodzi tu o zapowiedź życia pozagrobowego, czy też o przedwczesną śmierć będącą udziałem grzeszników. „Ponieważ treść całej księgi dotyczy jedynie życia doczesnego i nie zawiera żadnych wyraźnych wypowiedzi o życiu po śmierci, przyjmuje się prawie powszechnie, że przysłowia zapowiadają przede wszystkim ludziom sprawiedliwym długowieczność i trwałość wypracowanych przez nich wartości życiowych”³⁷.

Zgodnie z tą samą zasadą, jeśli czyn sprawiedliwy ocala od śmierci, to czyn nieprawy pozbawia życia:

- (30) „Sprawiedliwy nie runie na wieki,
grzesznicy na ziemi nietrwali” (Prz 10,30).

W przysłowiach niewątpliwie mówi się o przyczynie i skutku (por. Prz 12,21; 26,27; 11,17nn.). Wyraźnie jednak widać, że chodzi tu o ustalenie prawidłowości, które przedstawiają się jako reguły ludzkiego życia³⁸.

W kręgu naszych rozważań pozostaje fragment Księgi Mądrości, w którym autor opisuje, że do walki z grzesznikami zostanie wprzęgnięty cały świat:

- (19) Weźmie świętość za puklerz niezwyciężony
(20) i jak miecz wyostrzy gniew nieubłagany,
a razem z Nim świat będzie walczył przeciw nierozumnym.
(21) Polecą z chmur celne pociski błyskawic,
pomkną do celu jak z dobrze napiętego łuku,
(22) a gniewne grady wyrzucone zostaną jak z procy.
Wzburzą się przeciw nim wody morskie
i rzeki nieubłagane ich zatopią.
(23) Podniesie się przeciw nim powiew mocy

³⁷ S. Potocki, *Rady Mądrości. Przewodnik po mądrościowej literaturze Starego Testamentu*, Lublin 1998, s. 60.

³⁸ Por. J. Schreiner, *Teologia*, s. 207.

i jak wichura ich zmiecie.

Tak nieprawość spustoszy całą ziemię,

a nikczemność obali trony możnowładców” (Mdr 5,15.21-23).

Cytowany fragment opisuje triumf Boga nad nierozumnymi. Sprawiedliwi cieszyć się będą opieką Boga, bo znajdują się w Jego królestwie (por. Mdr 5,15-16). Nieprawość nie będzie im grozić, gdyż Bóg przystąpi do końcowej rozprawy z przeciwnikami i do walki z nimi zaangażuje także siły kosmosu: błyskawice, obłoki, grad, wodę i wiatr³⁹. W zamyśle autora bezbożni, o których mówi w całej pierwszej części (Mdr 5,14-23), stanowią powszechną kategorię. Ich bezbożność wyciska swoje piętno na każdej ludzkiej dziedzinie, na stworzeniu i na kosmosie i dlatego walka ze złem i nieprawością musi mieć charakter powszechny. Stąd też całe stworzenie, które przecież jest dobre, musi wziąć w niej udział i stanąć po stronie Boga⁴⁰.

Autor Księgi Mądrości przekonuje czytelnika, że Bóg jest władcą wszystkich sił działających w przyrodzie i to od Stwórcy zależy, czy żywy tracą swoją siłę, czy też występują do walki z niesprawiedliwymi, powodując zwycięstwo bogobojnych i sprawiedliwych⁴¹. W tym stwierdzeniu wyraźnie widać przekonanie, że ci, którzy w Bogu złożyli swoją nadzieję, mogą czuć się bezpieczni, bo przyroda będzie po ich stronie. A zatem świat został stworzony jako przyjazny człowiekowi a ten może z nim żyć w doskonałej harmonii, jeśli tylko uzna nad sobą zwierzchnictwo Boga Stwórcy i podporządkuje się Jego odwiecznym planom⁴².

Przekonanie o tym, że wszystkie żywy należące do świata przyrody poddane są Bogu znajdujemy w 16 rozdziale omawianej księgi. Autor pisze:

- (24) „Przyroda bowiem Tobie, Stwórcu, poddana,
sroży się jako kara przeciw niegodziwym,
a jako dobroć łagodnie dla tych, co Tobie zaufali.
- (25) Dlatego i wtedy, wszelkim podlegając zmianom,
służyła darowi Twemu, żywiącemu wszystkich,
według woli tych, co byli w potrzebie,
by pojęli Twoi, Panie, umiłowani synowie,

³⁹ Por. S. Potocki, *Rady Mądrości*, s. 276.

⁴⁰ Por. J. Vilchez, *Księga Mądrości*, MKPS, s. 800.

⁴¹ Por. R. Krawczyk, *Stary Testament*, s. 186.

⁴² Por. J. Schreiner, *Teologia*, s. 206.

że nie urodzaj plonów żywi człowieka,
lecz słowo Twoje utrzymuje ufających Tobie”.

Powyższe wersety stanowią część tak zwanego midraszu hagadycznego, w którym autor snuje refleksję nad egipskimi plagami, nie troszcząc się o historyczną perspektywę⁴³. Autor nie pozostawia żadnych wątpliwości co do tego, że natura jest poddana Stwórcy. „Wola Pana rządzi siłami i żywiołami przyrody, aby mógł On zrealizować swój plan ukarania lub wybawienia”⁴⁴. W cytowanym fragmencie autor nawiązuje do dobrodziejstwa wyświadczonego swojemu ludowi na pustyni, mianowicie do daru manny. Plagom dręczącym Egipcjan, które spowodowane były wzburzoną potęgą żywiołów, przeciwstawi on wielkie błogosławieństwo, jakie Bóg zsyła na Izraelitów.

Ideę odnoszącą się do „solidarności” człowieka ze stworzonym światem odnajdujemy także u mędrca Syracha:

- (23) „Nie mów: «Czego potrzebuję i jakie dobra mam mieć od tej chwili?».
- (24) Nie mów: «Wystarczam sam sobie i jakież zło może mnie obecnie spotkać?».
- (25) W czasie pomyślności zapomina się o przykrościach, a w czasie przykrości nie pamięta się o pomyślności.
- (26) A dla Pana łatwą jest rzeczą w dzień śmierci oddać człowiekowi według jego postępowania” (Syr 11,23-26).

Dostęp do Pana Boga może człowiekowi przysłonić przecenianie wartości materialnych. Taki stan rzeczy sprawia, że człowiek żyje w poczuciu bezpieczeństwa i w przekonaniu, że nic mu nie potrzeba. Przez to neguje on skuteczność istnienia Boga w świecie⁴⁵.

Analiza literatury mądrościowej Starego Testamentu prowadzi do wniosku, że istota biblijnej solidarności człowieka ze światem stworzonym uwidacznia się w aspekcie moralnym⁴⁶. Biblijni autorzy przekonują, że świat, a ściślej mówiąc żywioły w nim zamknięte, występuje przeciwko człowiekowi tylko wtedy, gdy

⁴³ Por. J. Vilchez, *Księga Mądrości*, MKPS, s. 807.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Por. W.L. Joniak, *Orędzie Mędrca Syracha*, Warszawa 2000, s. 69.

⁴⁶ Por. R. Krawczyk, *Stary Testament*, ss. 186-187.

ten zdecyduje się na wystąpienie przeciwko Bogu Stwórcy. W tekstach biblijnych znajdujemy wiele zachęt do tego, by troszczyć się o sprawiedliwość, prawość, by unikać zła i być człowiekiem bogobojnym. Człowiek niewinny i uczciwy nie może doznać uszczerbku ze strony złych i niesprawiedliwych, a jeśli tak się dzieje, to znajduje on ucieczkę u Boga, który ma wpływ na życie człowieka i na jego sytuację.

Wnioski

Z opisów stworzenia świata i człowieka zawartych w Biblii wynika, że z jednej strony świat został stworzony dla człowieka, a z drugiej, że człowiek został powołany do istnienia ze względu na świat⁴⁷. Człowiek więc wyrasta ponad świat materialny, zbliża się do Stwórcy, staje się Jego przedstawicielem na ziemi i uczestniczy w Jego działaniu⁴⁸. Ta niezwykła godność osoby ludzkiej przejawia się w tym, że Bóg powierza człowiekowi zadanie panowania nad światem⁴⁹.

Z woli Stwórcy człowiek ma być mandatariuszem stworzenia i przez swoją władzę nad światem uczestniczy niejako we władzy Stwórcy. Jest wielki, bo stworzony na obraz Boga do rządzenia światem. Jego pozycja jest uprzywilejowana. Jest królem stworzeń i ich ukoronowaniem. Ale wykonując władzę króla, ma być pasterzem, a zatem ma troszczyć się o powierzoną mu ziemię, która nie jest jego własnością, lecz raczej dzierżawą. Biblia mówi o solidarności człowieka ze światem. Jako część stworzonego świata człowiek stanowi istotny element w mechanizmie funkcjonowania przyrody a pomijanie tego może prowadzić do zakłócenia pracy całego mechanizmu.

Riassunto

I testi biblici mostrano quale speciale posizione, in un mondo creato da Dio, assume l'uomo, a tal punto da poter essere chiamato «la corona della creazione», indicando così il compito proprio di quest'ultimo, scaturente appunto proprio da questa sua posizione rispetto al mondo: da una parte, vediamo la sua unicità nell'essere creato ad immagine di Dio nell'ultimo giorno, come l'opera che costituisce il coronamento di tutto l'agire di Dio; dall'altra, notiamo che il compito dell'uomo consiste nella sua cura per il mondo e nella sua solidarietà con tutto il creato. L'uomo come parte del mondo è un elemento rilevante e determinante nel meccanismo della natura.

⁴⁷ Por. Tenże, *Stary Testament – Biblia chrześcijanina dzisiaj*, Siedlce 1985, s. 179.

⁴⁸ W taki sposób tłumaczy użycie wyrażenia „na nasz obraz” i „podobnego nam” M. Peter, *Prehistoria biblijna*, Poznań 1994, s. 17.

⁴⁹ Por. J. Suchy, *Ekologiczne przesłanie Biblii*, w: „Życie społeczne w Biblii”, red. G. Witaszek, Lublin 1998, ss. 178-179.

Nel nostro articolo vogliamo analizzare i testi sapienziali dell'Antico Testamento, che parlano in modo esplicito dell'uomo come «la corona della creazione». Tentando di svelare il messaggio dei testi scelti, vorremmo formulare una definizione piuttosto descrittiva dell'espressione presa in esame.